

**Վ. ԲՐՅՈՒՍՈՎԻ ԱՆՎԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ В. БРЮСОВА
BRUSOV STATE UNIVERSITY**

**ԲԱՆԲԵՐ
Վ. ԲՐՅՈՒՍՈՎԻ ԱՆՎԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ
ВЕСТНИК ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ
В. БРЮСОВА
BULLETIN OF BRUSOV STATE UNIVERSITY**

**ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ**

**ПЕДАГОГИКА И СОЦИАЛЬНЫЕ НАУКИ
PEDAGOGY AND SOCIAL SCIENCES**

2 (59)

**Վ. ԲՐՅՈՒՍՈՎԻ ԱՆՎԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ
«ԼԻՆԳՎԱ» ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ**

ԵՐԵՎԱՆ - 2022

**ՑԱՆՑԱՅԻՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՆԵԹՈԿՐԱՏՆԵՐԸ՝
ՈՐՊԵՍ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՆԵՐԻ ԴԵՐԱԿԱՏԱՐ**

ՀԱՅԿ ՓԱՅՏՅԱՆ

Համառոտագիր

21-րդ դարում ազգ-պետությունների համար ի հայտ է եկել մի նոր առանցքային մարտահրավեր, որը պայմանավորված է ցանցային հասարակության ձևավորման գործընթացով: Տեղեկատվա-հաղորդակցական տեխնոլոգիաների զարգացման արդյունքում նոր թափ ստացած համաշխարհայնացման գործընթացը գնալով ավելի է սպառնում կլանելու ազգային ու ինքնատիպը: Ազգային և ավանդական ընտրանիների կողքին սկսել են առաջանալ նոր դերակատարներ, մասնավորապես ներթրատները (վիրտուալ ցանցերի կազմակերպիչները): Ստեղծված նոր իրականության պայմաններում առավել քան արդիական է դառնում ցանցային դարաշրջանում արդիականացմանն ու նորարացմանը զուգահեռ պահպանել և զարգացնել սեփական ազգային դիմագծերը, քաղաքակրթական եզրերը և արժեքային համակարգերը:

Հիմնաբառեր՝ ընտրանի, ներթրատ, ցանցեր, վիրտուալ տիրույթ, տեղեկատվա-հաղորդակցական տեխնոլոգիաներ, ազգային արժեքահային համակարգ

Ներածություն

Մենք ապրում ենք ցանցային դարում: Ցանցերը փոխում են հասարակական դաշտը, քաղաքական գործընթացների տրամաբանությունն ու բնույթը, մարդկային վարքաբանությունը, սոցիալական իրականությունը (Ferguson, 2019): Սակայն հարց է առաջանում՝ ի՞նչ որակի և մակարդակի փոփոխությունների մասին է խոսքը: Որոնք են այն մարտահրավերները, որոնց առերեսվում է ցանցային դարաշրջան մուտք գործած մարդկային հասարակությունը:

Ցանցային տեխնոլոգիաները մարդկության առջև բացում են աննախադեպ հնարավորություններ, խոսքը մասնավորապես

վերաբերում է այն հանգամանքին, որ նորագույն տեղեկատվա-հաղորդակցական տեխնոլոգիաների միջոցով ստեղծված տարատեսակ ցանցերը ակնթարթորեն միավորում և մեկտեղում են հսկայական թվաքանակով մարդկանց մեկ՝ վիրտուալ տարածքում միևնույն ժամանակ: Սա, իհարկե, ընկած է որակական այն հեղափոխական փոփոխությունների հիմքում, որոնք տեղի են ունենում համակեցության բոլոր ոլորտներում:

Սակայն մեծագույն մտավախություն կա, որ համաշխարհային միասնական ցանցն ի վերջո վերացնելու է քաղաքակրթական տարատեսակ ինքնություններին բնորոշ չափորոշիչներն ու բնութագրիչները, ազգային ինքնատիպ արժեշահային համակարգերը, ավանդույթներն ու սովորույթները (Castells, 2010):

Հետևաբար, ցանցային բնույթի դարաշրջանում յուրաքանչյուր հասարակության առջև ծառայած մեծագույն մարտահրավերն է իր ազգային ինքնատիպության և իրեն բնորոշ արժեշահային համակարգի պահպանումն ու արդիականացումը՝ բնականաբար այն նորագույն պահանջներին և միտումներին համադրելու և ներդաշնակելու միջոցով:

Ինֆորմացիոն (ցանցային) հասարակության ձևավորումը

Քաղաքակրթական բազմադարյա միտքը ժամանակի և տարածության տարբեր հատվածներում նպատակ է հետապնդել հասարակական, սոցիալ-քաղաքական, տնտեսական և համակեցության մնացած բնագավառներում մարդկության կուտակած գիտելիքներն ու փորձը համակարգել և տիպաբանել: Քաղաքակրթական փորձի դիտարկման համար էական, եթե ոչ առանցքային գործոն է հանդիսանում տեխնոլոգիական առաջընթացը: Հասարակական-քաղաքական զարգացումները, ինչպես նաև դրանց որպիսությունը, բնույթը, զարգացման տեմպերը մեծապես կախված են ժամանակի տեխնոլոգիաներից: Պետք է անպայման նշել, սակայն, որ վերոնշյալ երևույթների միջև գոյություն ունեցող հարաբերակցությունը միակողմանի չէ, որովհետև տեխնոլոգիական առաջընթացների անխուսափելի անհրաժեշտությունն ուղղակիորեն կապված է հասարակական, տնտեսական, սոցիալ-քաղաքական, ինչու ոչ, նաև մշակույթի ոլորտներում քանակական և որակական կուտակման արդյունքում ամբարված էներգիայի և ձևավորված պահանջարկի հետ (Бард, Зодерквист, 2005):

Քաղաքակրթական մտքի կուտակած փորձն ու գիտելիքները, ոչ այլ ինչ են, եթե ոչ տեղեկույթ, ինֆորմացիա: Քաղաքակրթական միտքը, ելնելով ժամանակի տեխնոլոգիական միջոցների և հաղորդակցական հնարավորությունների զարգացման մակարդակից, ձևավորել և կատարելագործել է այդ տեղեկույթը ապագա սերունդներին թողնելու եղանակներ՝ սկսած ժայռափոր արձանագրություններից, սեպագրերից, մագաղաթներից վերջացրած տպագիր առաջին սարքերով և գրքերով:

Ցանկացած հասարակությունում, որպես կանոն, առկա տեղեկատվությունը գլխավորապես կենտրոնացված է եղել իշխող սահմանափակ թվով վերնախավի ձեռքում, որն էլ տնօրինել և կարգավորել է դրա փոխանցումը՝ ըստ իր հայեցողության և իր կողմից սահմանված առաջնահերթությունների: Այլ բառերով ասած՝ իշխանական կառույցներն են որոշել, թե որ տեղեկությունը ինչ չափաբաժնով է հարկավոր հրամցնել հասարակության այլ խմբերի ներկայացուցիչներին և, որ պակաս կարևոր չէ, ո՞ր հարացույցի և պարադիգմայի կաղապարների պահանջներին համապատասխան (Մարգարյան, 2019):

Մինչ կապիտալիստական հարաբերությունների ի հայտ գալը յուրաքանչյուր հանրույթի ներկայացուցիչների գերակշիռ հատվածը հիմնականում անտեղյակ է եղել գոյություն ունեցող տեղեկույթից և տեղեկատվական հոսքերից, իսկ արդեն արդյունաբերական հասարակության ձևավորումով պատկերը կտրուկ փոխվում է: Համակեցական կյանքի կառուցակարգման նոր պարադիգման թելադրում էր տնտեսական, քաղաքական, մշակութային կյանքի կազմակերպման իր պահանջները: Իսկ այդ պահանջներն էլ իրենց հերթին առաջնակարգ նշանակություն էին տալիս համընդհանուր կրթական մակարդակի բարձրացմանը, այլ կերպ ասած՝ տարասեռ տեղեկույթի հանրայնացմանը (Бард, Зодерквист, 2005):

Սակայն դեռ անփոփոխ էր մնում մեկ կարևոր, եթե ոչ անգամ առանցքային, հանգամանք՝ նոր տեղեկույթը գեներացնում, իսկ նախկինում ամբարված փորձն էլ վերածնակերպում էին ոչ բոլորը: Դա շարունակում էր մնալ փոքրաթիվ ընտրյալների «մենաշնորհը», ովքեր էլ, իրենց խմբային շահերին համահունչ, ստեղծում և մնացածներին էին հրամցնում անհրաժեշտ տեղեկատվությունը. այլընտրանք գրեթե չկար: Այդ գործընթացը կազմակերպելու նպատակով ստեղծվել և գործել են քաղաքական, տնտեսական, մշակութային կառուցակարգեր,

միկրոհամակարգեր, որոնք հիմնականում ունեցել են հիերարխիկ բնույթ: Այդ տեսակ հարաբերություններում որքան բարձր է լինում դիրքը աստիճանակարգության սանդղկում, այնքան շատ է լինում տեղեկացվածության մակարդակը, ինչպես նաև ինֆորմացիոն հոսքեր ձևավորելու և վերահսկելու հնարավորությունը: Հիերարխիկ համակարգերի մյուս կարևոր հատկանիշը դերակատարների միջև գոյություն ունեցող կապերի ուղղակի և միակողմանի բնույթն է: Նմանատիպ կառուցվածքներում որպես կանոն, բացակայում է ներքևից վերև կապը: Հետևաբար՝ խոսք գնալ անգամ չի կարող փոխադարձ կապի և փոխգործակցության մասին: Այլ կերպ ասած՝ յուրաքանչյուր դերակատարից տեղեկության փոխանցումը մյուսին ավելի շատ կրում է հրամայական բնույթ: Ասվածից պարզ երևում է, որ հիերարխիկ կառույցների գոյությունը մեծապես կախված է աստիճանահարթակի ամենավերևում գտնվող(ներ)ի գոյությունից (Մարգարյան, 2006):

Մինչ 20-րդ դարի վերջն ընկած ժամանակահատվածը մարդկային հասարակության կողմից ստեղծված տարատեսակ՝ այդ թվում և առաջին հերթին քաղաքական համակարգերը ունեցել են հիերարխիկ կառուցվածք: Բայց և այնպես նրանցից յուրաքանչյուրը որոշակի աստիճանով ունեցել են նաև ցանցային բնույթ: Այսինքն՝ անգամ ամենակայացած ամուր հիերարխիկ կառուցվածք ունեցող համակարգերում ինստիտուցիոնալացված, ֆորմալ մարմինների կողքին այնուամենայնիվ գործել են ոչ ֆորմալ և ցանցային բովանդակություն ունեցող կապեր, որոնք երբեմն չափազանց հակասական ու նույնիսկ թշնամական վերաբերմունք են ունեցել գոյություն ունեցող հաստատութենական հարաբերությունների նկատմամբ:

Իրավիճակը կտրուկ փոխվում է համացանցի ի հայտ գալուց հետո, որը վերացնում է տեղեկույթը ձևավորելու, փոխանցելու և վերահսկելու նախկինում գործող ավանդական վերնախավերի մենաշնորհը: Ընդ որում՝ պետք է նշել, որ համացանցի հայտնագործումը, ինչպես արդեն վերևում նշվել էր, իբրև տեխնոլոգիական առաջընթաց, պայմանավորված էր ժամանակի համակեցական բնականոն կյանքի շարունակականությունը և զարգացումն ապահովելու ճանապարհին առաջացած մարտահրավերների լուծման առաջնահերթությամբ: Հետարդյունաբերական հասարակության առջև ծառայած արտադրական, բնապահպանական, կրթական, մշակութային,

տնտեսական, ռազմաքաղաքական և այլ բնույթի մարտահրավերների լուծումը պահանջում էր տեղեկույթի տարածման, տարբեր մակարդակի դերակատարների միջև փոխանակման և անգամ գեներացման նոր՝ ժամանակի մարտահրավերների ոգուն համահունչ ձևաչափեր և եղանակներ: Այս խնդիրների լուծմանը միտված համացանցի սոցիալականացումն ունեցավ շրջադարձային նշանակություն համակեցական կյանքի բոլոր ոլորտներում:

Միով բանիվ՝ համացանցի հանրայնացումը կերպափոխեց վերը նշված բնագավառներում նախկինում գոյություն ունեցող բոլոր կառուցակարգերն ու պարադիգմաները: Դեռ ավելին՝ փոփոխության ենթարկվեց անգամ ժամանակի և տարածության ընկալումը: Այժմ արդեն շնորհիվ աշխարհը պարուրած համացանցի՝ սկսեց ձևավորվել աննախադեպ ցանցային մի համակարգ, որի միջոցով հնարավոր է ցանկացած բնույթի տեղեկույթը հաշված վայրկյանների ընթացքում փոխանցել աշխարհի մի ծայրից մյուսը: Ավելին՝ հեղափոխական նշանակություն ուներ մասնավորապես այն, որ ձևավորված նոր ցանցային համակարգը դասական իմաստով դադարում էր հիերարխիկ լինելուց: Սա նշանակում է, որ նոր համակարգում դերակատարների թիվը ունենում է հսակայակ աճ, իսկ նրանց միջև աստիճանակարգային կառուցակարգը այլևս մնում էր անցյալում: Այսինքն՝ եթե նախկինում ժառանգական իշխանությամբ, կուտակված կապիտալով կամ պետական իշխանության մեջ զբաղեցրած դիրքով էր պայմանավորված տեղեկույթի տիրապետման չափաբաժինը, ապա այժմ արդեն իրավիճակն այլ է: Այլ կերպ ասած՝ ի տարբերություն հիերարխիկ համակարգերի գերիշխանության դարաշրջանի, երբ յուրաքանչյուրի հնարավորությունները սահմանափակվում էին ուղղահայաց կազմությամբ հաստատության աստիճանակարգում զբաղեցրած կարգավիճակով՝ այժմ արդեն, երբ առավելությունն անցնում է ցանցերին, այդ հնարավորությունները սկսում են պայմանավորվել հորիզոնական կազմությամբ, մեկ կամ ավել խմբերում զբաղեցրած դիրքով (Cardoso, Castells, 2005):

Նեթոկրափիա

Մինչ ցանցային հասարակության ձևավորումը «պետության» ինստիտուտը, որպես առանձին համակարգ, առաջնակարգ դիրք և դերակատարում ուներ համակեցության ամենատարբեր

բնագավառներում տեղեկույթի գեներացման և կառավարչական որոշումների ընդունման գործընթացում: Այլ բառերով ասած՝ պետությունը տվյալ հանրույթի կյանքի կազմակերպման հիերարխիկ կառուցվածքում հանդիսանում էր գազաթը կամ միակ առանցքային դերակատարը: Իսկ պետական իշխանության իրացման գործընթացում առանցքային դերը պատկանում էր քաղաքական դերակատարներին, ովքեր էլ մշակում և ընդունում էին քաղաքական որոշումներ, ձևավորում էին կայացված որոշումներին համահունչ տեղեկույթ և հոգ էին տանում դրանց հանրայնացման համար (Մարգարյան, 2006):

Սակայն տեղեկատվա-հաղորդակցական նորագույն տեխնոլոգիաների զարգացման, դրա արդյունքում ցանցային հասարակության ձևավորման, անդրազգային կազմակերպությունների և վերպետական տարասեռ կառույցների առաջացմանը զուգընթաց նշմարվող գլոբալիզացիայի պայմաններում պետությունը աստիճանաբար սկսում է կորցնել հասարակական, քաղաքական, մշակութային, տնտեսական և այլ բնագավառներում նախկինում իր ունեցած առանցքային միակ դերակատարի նշանակությունը: Ցանցային հասարակության ձևավորումով թատերաբեմ են իջնում այլ դերակատարներ ևս, որոնք իրենց ձեռքում կենտրոնացնելով ժամանակի պահանջներից բխող անհրաժեշտ ռեսուրսներ, հնարավորություն են ստանում ներազդելու համակեցակական կյանքի կազմակերպման գործընթացների վրա:

Նմանատիպ դերակատարներից են ներթուրատները (թարգմանաբար նշանակում է «ցանցերի կառավարիչներ»): Այսօր արդեն կարող ենք վստահաբար ասել, որ այս նոր խավը դարձել է քաղաքական գործընթացների կարևորագույն դերակատար՝ ի հաշիվ իր տիրապետած կապիտալի, այն է՝ տեղեկույթի: Այժմ դիտարկենք, թե ովքեր են ներթուրատները և ինչպես են նրանք ձևավորվել (Ferguson, 2019):

Համացանցի հայտնաբերման և դրա սոցալիզացիայի արդյունքում ի հայտ է գալիս վիրտուալ տիրույթը, որի բաղկացուցիչ տարրերը բազմահազարանոց սոցիալական հարթակներ են: Ըստ էության՝ սոցիալական հարթակի ստեղծման իմաստը և նրա անդամների հիմնական գործառույթն ու նպատակը տեղեկույթ գեներացնելն ու փոխանցելն է: Հարթակում ցանկացած մասնակցի կարևորությունն ու դերակատարությունը որոշվում է այն տեղեկատվության արժեքից ու

կարևորությունից, որին նա տիրապետում է: Հարթակներից յուրաքանչյուրն ունի իր, այսպես կոչված, կարմիր գծերը, որոնք ավելի շուտ էթիկայի կանոններ են, քան իրավական ուժ ունեցող կարգավորումներ: Սոցիալական հարթակում յուրաքանչյուրը, ով հետևում է սահմանված էթիկայի նորմերին, մնացած հարցերում լիակատար ինքնուրույնություն է վայելում: Հարթակում վարքաբանական նորմերը կազմում են հարթակների մոդերատորները, որոնց կառավարչական ամբողջ գործառույթը սահմանափակվում է հիմնականում այդքանով: Այսպիսով՝ սոցիալական տիրույթի ձևավորողներն ու նրա գործունեությունն ապահովող մոդերատորները միասին հանդիսանում են հենց նեթոկրատները:

Դասական իմաստով վերջիններս ոչ թե կառավարիչներ են, այլ սոցիալական հարթակների բնականոն գործունեության շարունակականությունն ապահովողները: Ամենամեծ պատիժը, որը կարող է կիրառվել հարթակի մասնակիցների նկատմամբ նեթոկրատների կողմից, հարթակից պարզապես հեռացնելն է: Այս առաջին հայացքից անէական թվացող պատիժը իրականում ունենում է այն հետևանքը, որ դուրս թողնված մասնակիցը զրկվում է ժամանակի ամենակարևոր կապիտալը՝ տեղեկատվությունը ստանալու հնարավորությունից, ինչը կարող է ազդել իր հասարակական և քաղաքական կշիռի կամ դիրքի վրա: Հետևաբար՝ որքան հեղինակավոր է հարթակը, և որքան արժեքավոր ու կարևոր է նրանում գեներացվող տեղեկույթը, այնքան մեծ է տվյալ հարթակում լինելու ցանկությունն ու նշանակությունը (Бард, Зодерквист, 2005):

Յուրաքանչյուր նեթոկրատ շահագրգռված է, որ իր հարթակում ընդգրկված լինեն այնպիսի մասնակիցներ, ում ունեցած տեղեկույթի արժեքը ծանրակշիռ է և բացառիկ: Այս իմաստով հարթակում, ելնելով նրա անդամների թվաքանակից, օրվա ընթացքում տեղադրված տեղեկատվական հոսքերի քանակը կարող է հասնել հազարների: Նեթոկրատների (խոսքը մասնավորապես գնում է մոդերատորների մասին) գործառույթների մեջ է մտնում նաև հարթակը մոնիթորինգի ենթարկելը, ապակողմնորոշող տեղեկատվություն գեներացնողներին հայտնաբերելն ու հեռացնելը, քանի որ նրանք ուղղակի կերպով բացասաբար են ազդում տվյալ հարթակի ունեցած հեղինակության և վարկանիշի վրա: Ասվածից հասկանալի է դառնում, որ ցանկացածի

համար մեծ պատիվ է հանդիսանալ այնպիսի սոցիալական հարթակի անդամ, որի շրջանակներում «արտադրված» տեղեկությամբ բացառիկ և առաջնակարգ նշանակություն ունի, ինչ էլ իր հերթին ցանցային հասարակության պայմաններում բացում է նորանոր հնարավորություններ: Նեթոկրատները, ի տարբերություն նախկին ավանդական ընտրանիների, ունեն կառուցվածքային առանցքային տարբերություն առ այն, որ ցանցերի աշխարհում նեթոկրատները միմյանց հետ կապված չեն հիերարխիկ կապերով, նրանց մեջ գոյություն ունեցող հարաբերակցությունն ու փոխգործակցությունը կրում է հորիզոնական բնույթ, որտեղ ամեն մեկը զբաղեցնում է իր դիրքը՝ համապատասխան տիրապետած տեղեկատվության որակի, քանակի և նշանակության: Նեթոկրատների մյուս կարևոր առանձնահատկությունն այն է, որ նրանց գործունեությունը սահմանափակված չէ տարածական կամ ժամանակային գործոններով:

Միով բանիվ՝ քաղաքական ավանդական դերակատարները, զրկվելով համակեցական կյանքի կազմակերպման գործընթացում տեղեկությամբ գեներացնելու և արդյունքում նաև միայնակ որոշումներ կայացնելու իրենց մենաշնորհից, նոր իրավիճակին համահունչ՝ սկսում են հաշվի նստել նոր ձևավորված դերակատարների հետ, որոնց հետ նրանց հարաբերումը այլևս կրում է ոչ թե ուղղահայաց, այլ հորիզոնական բնույթ: Արդյունքում՝ սկսում են ձևավորվել քաղաքական ցանցեր, որտեղ, ի տարբերություն համակարգ կամ կառուցվածք եզրույթների՝ խոսք է գնում արդեն քաղաքական որոշումը ձևավորող ու դրա կատարմանը մասնակցող դերակատարների ակտիվ փոխգործակցության մասին: Այս նոր իրավիճակը պայմանավորված էր նրանով որ քաղաքական գործընթացների ավանդական դերակատարները՝ այսպես կոչված էլիտաները, նոր ցանցային հասարակության ձևավորման պայմաններում այլևս չէին տիրապետում ժամանակի պահանջներին համապատասխան անհրաժեշտ բոլոր այն ռեսուրսներին, որպեսզի միայնակ ի վիճակի լինեին շարունակելու համակեցական կյանքը կազմակերպելու գործառույթը: Կարող ենք փաստել, որ նոր ձևավորվող քաղաքական ցանցն իր բնույթով ոչ աստիճանակարգային ու համագործակցող, բազմաթիվ և տարասեռ դերակատարներին կապող, համեմատաբար կայուն և ինքնուրույն փոխհարաբերությունների համակարգ է: Յուրաքանչյուր դերակատար ունի իր շահերը, բայց և հասկանալով, որ

միայնակ ի վիճակի չէ իրացնելու դրանք՝ այլ դերակատարների հետ համագործակցությունը դիտարկում է իբրև լավագույն միջոց շահերի համադրման և այդպիսով ընդհանուր նպատակներին հասնելու համար:

Ինչպես արդեն ասվեց, քաղաքական ցանցերն (ինչպես և ցանկացած ցանց) ունեն իրենց բնորոշ կառուցակարգերը: Այստեղ արդեն դերակատարները բազմաթիվ են, իսկ նրանց միջև հարաբերակցությունը հորիզոնական բնույթ ունի, իսկ գազաթների փոխարեն գործում են հանգույցներ, որոնք միմյանց հետ հարաբերվում, փոխլրացնում և համատեղ որոշումներ են կայացնում: Տեղեկույթը նույնպես ձևավորվում է ոչ թե սահմանափակ թվով գազաթներում, այլ տարասեռ և բազմաքանակ հանգույցներում, որոնց միջև անընդհատ տեղի է ունենում տեղեկության փոխանակման հարաճուն գործընթաց (Մարգարյան, 2006):

Ցանցային հասարակությունում գլխավոր կապիտալը այլևս ոչ թե ֆինանսական հսկայածավալ ռեսուրսներն են, արտադրական հիմնարկները կամ ժառանգական հողատիրությունը, այլ տեղեկույթը: Եթե նախկինում կապիտալն էր որոշում տիրապետած տեղեկույթի ծավալն ու ըստ այդմ նաև քաղաքական հիերարխիկ կառուցակարգում զբաղեցրած դիրքն ու իշխանության աստիճանը, ապա աժմ ցանցային հասարակությունում պատկերը հարյուր ութսուն աստիճան հակառակն է՝ ունեցած տեղեկույթն է և դրա կարևորության մակարդակից բխող հանրային ուշադրության աստիճանը, որ ապահովում է և՛ կապիտալ, և՛ համարժեք դիրք ու իշխանություն քաղաքական ցանցերում:

Փաստորեն՝ այժմ արդեն քաղաքական որոշումների ընդունմանը սկսում են մասնակցել նոր դերակատարներ՝ մասնավորապես ներթոկրատները:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ ներթոկրատները, ելնելով իրենց գործունեության և դրանից անմիջապես բխող կենսակերպի բնույթից, չեն հանդիսանում ազգային արժեշահային համակարգի կրողները, աշխարհի բոլոր ծայրերում էլ ներթոկրատը որակապես և բնույթով նույնն է, հետևաբար՝ ներթոկրատների մեջ չկա ազգային պատկանելիության խնդիր: Ներթոկրատների գլխավոր խնդիրը տեղեկույթ գեներացնելն է և դա որպես կապիտալ օգտագործելը համաշխարհային շուկայում: Եվ քանի որ ներթոկրատը իր գործունեությունը ծավալում է տարածականություն չճանաչող վիրտուալ տիրույթում, նրա համար մեկ է,

թե նա աշխարհի որ հատվածում կլինի: Սա է պատճառը, որ բոլոր ներթուրատներին միավորող հիմնական հատկանիշները մեկը անընդհատ շրջագայելն է և բնականության հաստատուն վայր չունենալը: Արդյունքում՝ ներթուրատների մոտ ձևավորվել է առանձնահատուկ վերաբերմունք շարունակական ակտիվ կենսակերպի, շարժունակ վարքաբանության նկատմամբ, իսկ այդ ամենի անբաժան մասը մեր օրերում կազմում են ցովությունն ու զեխությունը (Бард, Зодерквист, 2005):

Մյուս կարևոր գործոնը, որ պետք է հաշվի առնել ցանցային հասարակության գոյության պայմաններում, տեղեկատվական հոսքերի կիզակետում լինելու արդյունքում անհատի համար ինքնության հնարավոր ճգնաժամի խնդիրն է, որն իրավամբ կարող ենք համարել ցանցային դարաշրջանի մարտահրավեր: Ամենօրյա ռեժիմով գտնվելով տարատեսակ տեղեկատվական հոսքերի, այդ թվում նաև ինֆորմացիոն գրոհների թիրախում, անձը սկսում է խճճվել, չկողմնորոշվել և սեփական դերի ու նշանակության որոշման հարցում հայտնվել անորոշ իրավիճակում: Դրան նպաստում է նաև այն, որ վիրտուալ տարբեր հարթակներում հանդես գալու կարողությունը անձին ընձեռել է սոցիալական տարբեր դերերով հանդես գալու հնարավորություն: Իսկ այս պարագայում ի հայտ է գալիս անհատի սոցիալական երկվության լրջագույն մարտահրավերը, երբ անհատը չի կարողանում ի վերջո կողմնորոշվել իր ինքնության, սոցիալական դերի ու դրանից բխող գործառույթների հարցում: Նման հոգեվիճակում հայտնված անհատը զրկվում է ինքնության նույնականացման, արդիականացման, ինքնահայելման ու ինքնիրացման հնարավորություններից և որպես վերջնական արդյունք ընկնում է կամ հոգեկան խանգարմունքների մեջ կամ էլ դառնում է մարգինալ հեղափոխականացված տարր:

Եզրակացություն

Ամփոփելով՝ կարող ենք արձանագրել, որ համացանցի հայտնաբերումով և դրա մասսայականացման արդյունքում համակեցական կյանքի կազմակերպման նախկին ավանդական կառուցակարգերն այլևս չեն համապատասխանում ցանցային հասարակության պահանջներին: Նոր ինֆորմացիոն հասարակությունում վիրտուալ բնույթի ցանցերի պարագայում ավանդական մի շարք գործառույթների վերահսկողությունը հին մեթոդներով դառնում է խիստ

դժվար: Դեմոկրատիայի, ավանդական ընտանիքի և համընդհանուր կրթության նկատմամբ փոխվում են հանրային ընկալումներն ու հասարակական պահանջարկը:

Նոր՝ վիրտուալ աշխարհի ի հայտ գալը, հանգեցնում է ժամանակի և տարածության մասին ավանդական պատկերացումների հիմնարար փոփոխությանը: Արդյունքում՝ նախկին արդյունաբերական դարաշրջանին հատուկ կապիտալի ձևերը նույնպես հնանում են և հասարակական-քաղաքական հարաբերություններում կորցնում իրենց առանցքային դերակատարությունը: Նոր՝ ցանցային հասարակությունում հիմնական կապիտալը դառնում է տեղեկույթը, որը գլխավորապես գեներացվում և արտադրվում է վիրտուալ տիրույթում: Այս գործընթացի կազմակերպումն ու համակարգումն էլ սկսում է իրականացնել նոր ձևավորվող սոցիալական խավը, որի ներկայացուցիչներին անվանում են նեթոկրատներ:

Ցանցային հասարակության ձևավորման պայմաններում քաղաքական գործընթացները նույնպես ենթարկվում են արդիականացման: Ձևավորվում են քաղաքական ցանցեր, որոնց միջև հարաբերակցությունը կրում է ոչ թե ուղղահայաց, այլ հորիզոնական բնույթ: Քաղաքական ցանցերը սկսում են միմյանց հետ սերտորեն համագործակցել և փոխլրացնել: Առաջանում են հանգույցներ, որոնք կարևոր նշանակություն են ձեռք բերում քաղաքական ցանցերի գործունեությունը կազմակերպելու գործընթացում: Հանգույցներում է, որ գեներացվում է նոր դարաշրջանի հիմնական կապիտալը՝ տեղեկույթը, որը մի հանգույցից մյուսին փոխանցվում է միջնորդների կամ կապերի միջոցով: Նոր ձևավորված քաղաքական ցանցերի կարևորագույն հանգույցներից են նեթոկրատիան, անդրազգային տարասեռ կորպորացիաները և, իհարկե, պետությունը: Վերջինս հարկադրված է լինում արդիականացնելու իր կառուցակարգերն ու գործառույթները, որպեսզի համահունչ լինի նոր ցանցային հասարակության պահանջներին: Սակայն պետք է հստակ նշել, որ նոր պայմաններում պետության ինստիտուտի առաքելության կարևորությունը առավել քան երբևէ խիստ կարևորվում է: Վիրտուալ աշխարհի առաջացման, ազգային ինքնության զգացումից զուրկ նեթոկրատների ձևավորման, վերպետական տարաբնույթ կազմակերպությունների կազմավորման արդյունքում ստեղծված նոր իրականության պայմաններում ազգային

ինքնության, ինքնորոշման և անհատի արժեշահային համակարգի համար լրջագույն մարտահրավերներ են առաջանում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Մարգարյան Մ., Քաղաքական ընտրանին և ժողովրդավարական անցման հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում, Երևան, 2006:
2. Մարգարյան Մ., Քաղաքական արդիականացման հրամայականները Հայաստանի Հանրապետությունում, Երևան, 2019:
3. Бард Александр, Зодерквист Ян, Нетократия. Новая правящая элита и жизнь после капитализма, Стокгольм, 2005.
4. Cardoso Gustavo, Castells Manuel, The Network Society From Knowledge to Policy, Washington, 2005.
5. Castells Manuel, The Rise of the The Network Society: Information Age: Economy, Society, and Culture, Oxford, 2010.
6. Ferguson Niall, The Square and the Tower: Networks and Power, from the Freemasons to Facebook, New York, 2019.

REFERENCES

1. Margaryan M., Qaxaqakan yntranin ev joxovrdavarakan ancman himnaxndirner Hayastani Hanrapetutyunum, Erevan, 2006, [Margaryan. M. The political elite and the problems of democratic transition in the Republic of Armenia, Erevan, 2006], (In Armenian).
2. Margaryan M., Qaxaqakan ardiakanacman hramayakannery Hayastani Hanrapetutyunum, Erevan, 2019, [Margaryan. M. Imperatives of political modernization in the Republic of Armenia, Erevan, 2019], (In Armenian)
3. Bard Alexandr, Zoderkvist Yan, Netokratiya. Novaya provyashaya elita I jizn posle kapitalizma, Stokgolm, 2005, [Alexandr Bard, Yan Zoderkvist, Netocracy. The new ruling elite and life after capitalism, Stokgolm, 2005], (In Russian).

АЙК ПАЙТЯН - СЕТЕВОЕ ОБЩЕСТВО И НЕТОКРАТЫ КАК УЧАСТНИК ПОЛИТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ

Ключевые слова: элита, нетократия, сети, виртуальный домен,

информационно-коммуникационные технологии, национальная система ценностей

В 21 веке перед национальными государствами встал новый ключевой вызов, обусловленный появлением сетевого общества. Процесс глобализации, получивший новый импульс в результате развития информационных и коммуникационных технологий, все более грозит поглотить национальные ценности и самоидентичность. Наряду с традиционными центрами политической власти стали появляться новые игроки, в частности нетократы (организаторы виртуальных сетей). В условиях создаваемой новой реальности становится все более актуальным параллельно с модернизацией и появлением сетевого общества сохранение и развитие собственных национальных особенностей, цивилизованных граней и системы ценностей.

HAYK PAYTYAN - NETWORK SOCIETY AND NETOCRATS AS AN ACTOR IN POLITICAL PROCESSES

Keywords: *elite, netocracy, networks, virtual domain, information and communication technologies, national value system*

In the 21st century, a new key challenge has emerged for nation-states, due to the creation of a network society. The process of globalization, which has received a new impetus as a result of the development of information and communication technologies, is increasingly threatening to absorb the national and original. New actors have started to appear alongside the traditional national players, in particular the netocrats (organizers of virtual networks). In the conditions of new reality, it becomes more and more urgent to maintain and develop one's own national features, civilizational peculiarities and value systems in parallel with modernization in the network age.

Ներկայացվել է՝ 29.04.2022

Գրախոսվել է՝ 31.05.2022